

*Je hoeft niet alles te begrijpen,
maar een poging kan geen kwaad.*
R.K.

I

Over de verliezer spreken is moeilijk, en over hem zwijgen is dom. Dom, omdat er geen definitieve winnaar kan zijn en omdat ons allen, de grootheidswaaninnige Bonaparte evengoed als de armzalige bedelaar in de straten van Calcutta, hetzelfde einde is beschoren. Moeilijk, omdat je het jezelf te gemakkelijk maakt als je genoeg neemt met deze metafysische banaliteit. Want daarmee wordt aan de werkelijk explosieve, aan de politieke dimensie van het probleem geen recht gedaan.

In plaats van de duizend gezichten van de verliezer te bestuderen, houden de sociologen vast aan hun statistieken: gemiddelde, standaardafwijking, spreiding. Zelden komen ze op het idee dat zij misschien zelf tot de verliezers behoren. Hun definities lijken op krabben aan een wond: erna heb je, zoals Samuel Butler zegt, meer jeuk en pijn dan ervoor. Vast staat alleen dat door de wijze waarop de mensheid zichzelf heeft ingericht – kapitalisme, concurrentie, imperium, globalisering – niet alleen het aantal verliezers met de dag toeneemt; zoals in elke grote massa komt het al snel tot fractievor-

ming; in een chaotisch, ondoorzichtig proces nemen de cohorten van de zwakken, de overwonnenen, de slachtoffers afstand tot elkaar. De mislukkeling kan misschien in zijn lot berusten en de moed opgeven, het slachtoffer genoegdoening eisen, de overwonnene zich voorbereiden op de volgende ronde. Maar de radicale verliezer zondert zich af, wordt onzichtbaar, koestert zijn fantasma, bouwt nieuwe energie op en wacht af tot zijn tijd is gekomen.

Wellicht is het de moeite waard even een blik te werpen op zijn antipode, de radicale winnaar. Ook hij is een product van de zogenaamde globalisering, en hoewel er tussen beide groepen geen symmetrie kan bestaan, hebben ze enkele karakteristieken gemeen. Ook de economische 'Master of the Universe', die wat macht en rijkdom aangaat al zijn voorgangers overtreft, is maatschappelijk volkomen geïsoleerd, wordt in de regel door fantasma's belaagd, lijdt, alleen al om veiligheidsredenen, aan realiteitsverlies, voelt zich verkeerd begrepen en bedreigd.

Met de categorieën van de klassenanalyse kun je evenwel nauwelijks vat krijgen op de tegenstrijdigheden waar het hier om gaat. Wie genoeg neemt met de objectieve, materiële criteria, de getallen van economen en de verpletterende diagnoses van de empirici, zal van het werkelijke drama van de radicale verliezer niets begrijpen. Bijna altijd gaat het om een man. De redenen daarvoor noemen lijkt misschien triviaal, maar overbodig is het niet. Degene die zichzelf een superioriteit toeschrijft die in het verleden als vanzelfsprekend werd beschouwd, en die zich er niet bij heeft neergelegd dat de dagen van dat primaat voorbij zijn, zal er oneindig veel moeite mee hebben zijn verlies aan macht te accepte-

ren. (Het is nog niet zo lang geleden dat bij ons een gezin een 'gezinshoofd' had.) Een man die zich een radicale verliezer voelt, heeft om die redenen te maken met een imaginaire valhoogte die een vrouw doorgaans vreemd is.

Toch is wat anderen van hem vinden, of dat nu concurrenten zijn of stamverwanten, deskundigen of buren, medeleerlingen, bazen, vijanden of vrienden, maar in de eerste plaats zijn vrouw, voor de verliezer niet voldoende om hem te radicaliseren. Hij moet er zelf zijn steentje toe bijdragen; hij moet tegen zichzelf zeggen: ik ben een verliezer en verder niets. Zolang hij daarvan niet is overtuigd, zal het misschien slecht met hem gaan, hij kan arm zijn, machteloos, hij kan ellende en nederlaag kennen, maar tot radicale verliezer brengt hij het pas zodra hij zich de stem van de anderen, die hij als winnaars beschouwt, eigen heeft gemaakt. Pas dan 'slaan bij hem de stoppen door'.

II

Niemand interesseert zich vrijwillig voor de radicale verliezer. Dat berust op wederzijdsheid. Zolang hij alleen is, en hij is erg alleen, slaat hij namelijk niet om zich heen; hij valt niet op, hij zwijgt: een slaper. Als hij dan toch een keer de aandacht trekt en met justitie in aanraking komt, zorgt dat voor een irritatie die in de buurt komt van schrik; want zijn pure existentie herinnert de anderen eraan dat er niet veel voor nodig is of het vergaat hun net zo als hem. Misschien zou je de verliezer zelfs te hulp schieten, als hij maar eindelijk op zou geven. Maar daar peinst hij niet over, en het ziet er niet naar uit dat hij bereid is zich te laten helpen.

Voor talrijke beroepen is de verliezer een studieobject en een middel van bestaan. Sociaal-psychologen, sociale werkers, linkse politici, criminologen, therapeuten en anderen, die zichzelf niet tot de verliezers rekenen, zouden zonder hem brodeloos zijn. Maar ook met de beste wil van de wereld blijft de cliënt voor hen onpeilbaar; hun empathie stuit op goed beveiligde professionele grenzen. Toch weten ze heel goed dat de radicale verliezer moeilijk toegankelijk en uiteindelijk

onberekenbaar is. Onder de honderden die ze in hun kantoren en praktijken ontvangen die ene te identificeren die tot de laatste consequentie bereid is – dat is van hen te veel gevraagd. Misschien voelen ze intuïtief aan dat het niet alleen om een sociaal geval gaat dat op administratieve wijze gerepareerd kan worden. Want de verliezer denkt er het zijne van. Dat is het erge. Hij zwijgt en wacht. Je kunt het niet aan hem zien. Juist daarom wordt hij gevreesd. Die angst is historisch erg oud, maar vandaag de dag is er meer reden voor dan ooit. Iedereen die over een heel klein beetje sociale macht beschikt, vermoedt wel eens iets van de enorme destructieve energie die in de radicale verliezer zit en die door geen enkele maatregel, hoe goed die ook is en misschien zelfs serieus gemeend, kan worden beteugeld.

Elk moment kan hij exploderen. Daarin bestaat de enige oplossing van zijn probleem die hij zich kan voorstellen: het vergroten van de ellende waaronder hij lijdt. Elke week staat hij in de krant, de vader, die eerst zijn vrouw, dan zijn twee kleine kinderen en ten slotte zichzelf om het leven brengt. Onbegrijpelijk! In de rubriek ‘plaatselijk nieuws’ staat: een gezinsdrama. Of een ander barricadeert zichzelf plotseling in zijn woning; de huisbaas, die geld wilde zien, heeft hij gegijzeld. Wanneer eindelijk de politie arriveert, schiet hij om zich heen. Amok, heet dat dan – een woord uit het Maleis. Hij doodt eerst nog een politiemann voordat hij zelf door een kogelregen wordt geveld. De aanleiding voor die explosie is meestal totaal onbenullig. Want de geweldpleger heeft wat zijn eigen emoties betreft een extreem dunne huid. Om hem te krenken voldoet een blik of een grap. Hij mag dan geen rekening kunnen

houden met de gevoelens van anderen, de zijne zijn hem heilig. Een zeurende echtgenote misschien, de te luide muziek van de burens, een ruzie in een café, of de bank heeft het krediet opgezegd. De afkeurende opmerking van een meerdere is voldoende en de man beklimt een toren en schiet op alles wat voor de supermarkt beweegt, niet hoewel, maar omdat het bloedbad zijn eigen einde zal bespoedigen. Hoe hij toch aan dat machinepistool is gekomen? Eindelijk is de radicale verliezer – misschien is hij een zestigjarige vader, of hij is pas vijftien en schaamt zich voor zijn pukkels – heer en meester over leven en dood. Vervolgens, zo formuleert de nieuwslezer het, ‘sloeg hij de hand aan zichzelf,’ en de recherche gaat aan het werk. Die legt beslag op een paar video’s, wat verwarde dagboeknotities. De ouders, burens, docenten hebben niets in de gaten gehad. Zeker, een paar slechte rapportcijfers, de jongen was een beetje teruggetrokken, hij praatte nooit veel. Maar dat is nog geen reden een twaalfstal medeleerlingen dood te schieten. De deskundigen spreken hun vermoedens uit. Cultuurcritici halen hun argumenten uit de kast. De woorden ‘normen en waarden’ mogen niet ontbreken. De speurtocht naar de oorzaken levert niets op. Politici spreken hun ontsteltenis uit. Men komt tot de overtuiging dat het om een op zichzelf staand geval gaat.

Dat is juist; want het gaat bij al die daders om geïsoleerde personen die geen aansluiting hebben gevonden bij een collectief. Het is onjuist; want blijkbaar komen er steeds meer van zulke op zichzelf staande gevallen voor. Dat het aantal toeneemt, rechtvaardigt de conclusie dat er steeds meer radicale verliezers zijn. Dat komt door de zogenaamde omstandigheden.

Daarmee kan evengoed de wereldmarkt zijn bedoeld als examenreglementen of een verzekering die niet wil uitkeren.